

Бриф за јавни политики:

**Кои се детерминантите за даночен морал:
социо-економски фактори?**

**Дали полот, возраста, образованието, куповната моќ,
етничката припадност... влијаат врз даночното однесување?**

Проблем:

- Стандардните мерки за подобрување на доброволното исполнување на даночните обврски и даночниот морал - како што се реформите во законодавството и администрацијата не секогаш се доволни. И покрај тоа што РСМ најчесто се потпира на стандардните мерки за подобрена наплата на даночните приходи, честопати можат да бидат ограничувачки, технолошки неприфатливи, скапи или пак да постојат политички бариери во нивното спроведување.

Препорака:

- Темелното разбирање на човековото однесување, за тоа како индивидуите се во интеракција со јавните политики и програмите, треба да заземе значајна улога во јавните политики за даночниот систем со цел да се обезбедат креативни и ефективни решенија за доброволна и унапредена наплата на даноците.
- Спроведување на нестандартни мерки за подобрување на доброволното исполнување на даночните обврски и наплатат на даноците кои се темелат на карактеристиките во човековото однесување кои би помогнале како во комуникацијата така и во пристапот за подобрување на доброволното исполнување на даночните обврски и како резултат подобрена наплата на даноците.

Граѓаните на РСМ - не се информирани за даночниот систем во државата, но се даночно одговорни?

Даночниот морал подразбира доброволно почитување на даночните закони и создавање општествена норма на

одговорност кон исполнување на даночните обврски. Во најголем дел граѓаните во РСМ себеси се сметаат за даночно одговорни и мамењето кај даноците го сметаат во најголема мера за неприфатливо однесување, сепак граѓаните на РСМ и другите балкански земји се на врвот на оние

кои нерадо плаќаат даноци во светски рамки¹.

Кој пол е даночно поодговорен?

Лицата од женски пол се помалку информирани за даночниот систем но, со поголема даночна дисциплина за доброволно исполнување на даночните обврски и со повисок степен на даночен морал

Кај женскиот пол на даночни обврзници споредено со машкиот пол на даночни обврзници, степенот на даночен морал мерен низ степенот на (не)прифатливост на однесување на избегнување на даноци е повисок.

Оваа разлика може да се должи на јазот помеѓу мажите и жените на пазарот на труд како и родова нееднаквост во државата. Жените покрај тоа што се помалку застапени и помалку активни на пазарот на труд, се подложни на поголем ризик од губење на работното место па оттука може да бидат подисциплинирани во доброволното исполнување на даночните обврски. Дополнително, кај лицата од женски пол за „нијанса“ повеќе од мажите сметаат дека даночниот систем во државата е фер. Меѓутоа, жените се и помалку информирани за даноците и имаат значително помало искуство со плаќање на даноците за разлика од мажите.

Лицата од машки пол сметаат дека процедурата за плаќање на даноците е едноставна и тоа за **два пати повеќе од жените**. Повисокиот степен на

информираност за даноците кај мажите води кон подобро разбирање на даночниот систем во државата но истовремено истите повеќе веруваат дека даночниот систем не е фер, па се склони кон преземање на повисок ризик за неисполнување на даночните обврски за разлика од жените.

Младите би плаќале повисоки даноци, но не овде

Ставовите на најмладите испитаници потврдуваат дека емиграцијата на младото население зема поголем обем. **70% од најмладите** (18-24г) би сакале да **плаќаат повисоки даноци и да живеат во странство**, додека постарите лица би сакале да плаќаат пониски даноци и да живеат во Северна

Најмладите и највозрасните даночни обврзници во РС Македонија најмногу се соочуваат со потешкотии за разбирањето на функционирањето на системот на даноци и на централно и на локално ниво.

Македонија.

Граѓаните до возраст од 40тина години повеќе **преферираат да ја напуштат државата и да плаќаат повисоки даноци на друго место, наспроти оние над 40 години кои преферираат пониски даноци и да останат да живеат во Северна Македонија**. Ова укажува дека „повозрасните“ се задоволуваат со условите во Северна Македонија поради резигнираност. Тие истовремено веруваат дека повисоки даноци не би ја подобрила ситуацијата, и дека приходите од евентуално

¹ споредбено со 141 земја во светот

повисоките даноци ќе завршат во неефикасен јавен систем низ систем на корупција.

Повисокото ниво на даночен морал е забележан кај повозрасната структура на даночни обврзници и тоа посебно над 55 и над 65 години. Оваа возрасна група особено над 65 години преземаат помали ризици бидејќи се соочени со поголем ризик поради поголем општествен влог, поподложни се на општествената норма дека е неприфатливо мамењето на даноци, па оттука и поголемата даночна дисциплина за доброволно исполнување на даночните обврски.

Етничката фрагментираност рефлектира и кај даночниот морал

Системот за плаќање на даноците кои ги собира централната власт најмногу им е јасен на даночни обврзници со македонска етничка припадност, додека системот за плаќање на даноците кои ги собира локалната власт најмногу е јасен на даночните обврзници припадници на албанската етничка заедница.

Македонците за разлика од другите етнички групи имаат помала доверба во трошењето на даноците за разлика од Албанците кои повеќе претпочитаат да плаќаат пониски даноци и да живеат во РСМ.

Најголем дел од даночните обврзници со етничка припадност Македонци и Останати, сметаат дека нивото на корупција на централната и локалната власт не е променето во споредба со пред 5 години, наспроти даночните обврзници со албанска етничка припадност кои сметаат дека нивото

на корупција во државата е повисоко споредено со пред 5 години.

Со нерешените коруптивни индикации во РСМ на висока корупцијата и неказнивоста води до чувството за нефер третман кон граѓаните кои се и даночни обврзници.

Повисокото ниво на даночен морал е забележан кај помалите етнички заедници, потоа кај македонската етничка група, а најнизок кај албанската етничка група. Ова може да биде поврзано и со високата фрагментарност на македонското општество па оттука да влијае и врз довербата во системот, квалитетот на јавни услуги кои го добиваат за платените даноци и сл.

Високообразованите имаат тенденција на пониска даночно дисциплина

Повисокото ниво на даночен морал е забележан кај даночните обврзници со низок степен на образование. Кај истата образовна категорија во просек се јавува најголемо несогласување за тоа дека неподмирувањето на даноците е прифатливо доколку властите се корумпирани.

Пообразованите даночни обврзници кои сметаат дека даночниот систем во државата е фер, сметаат дека нивото на корупција на централната власт е исто во споредба со минатото.

Највисоко образована структура има највисока перцепција дека даночниот систем е не-фер, а истовремено повисоко образованите даночни обврзници (високо и

повисоко образование) во поголема мера им е прифатливо даночното мамење во услови на корупција. Тоа може да се должи и на ниската доверба на даночните обврзници кон централната и локалната власт.

Високообразованите лица сметаат дека со плаќањето на високи даноци воопшто не е веројатно дека ќе се добијат поквалитетни услуги во државата, па поради тоа повеќе сакаат да живеат во странство каде веруваат дека плаќањето на повисоки даноци нуди повисок квалитет на живот и поквалитетни јавни услуги.

Многу е веројатно дека повисоко образованите лица се повеќе информирани за оваа реалност од пониско образованите како и за сериозноста на последиците по даночниот морал и можеби поради тоа лицата кои имаат понизок степен на образование помалку би се осудиле да избегнат плаќање на данок за разлика од лицата со повисок степен на образование кои се повеќе свесни за нефункционалноста на системот на казнивост.

Влијаат ли приходите на даночните ставови?

Повисоко ниво на даночен морал е забележан кај даночните обврзници со повисоки приходи над 50 илјади денари.

Најинформирани за даноците кои се собираат на централно и локално ниво се домаќинствата на даночните обврзници со примања над 30 илјади денари, додека најнеинформирани се лицата без или оние со примања до 10 илјади денари.

Најголем дел на даночните обврзници чии приходи се над 40 илјади денари би плаќале повисоки даноци но да живеат во странство.

Тие се информирани за даночниот систем во државата и плаќаат повеќе данок за разлика од лицата со пониски примања, но од друга страна тие не веруваат дека правото владее и се на мислење дека нема квалитетни јавни услуги. Нивната висока информираност за даночниот систем, (не)владеењето на правото и неказнивоста/селективноста можеби доведува да сметаат дека ќе имаат високи приноси од нивните високи приходи за неплатен данок.

Лицата со високи примања за 6 пати повеќе од лицата со ниски примања сметаат дека побогатите треба да имаат повисока стапка на оданочување. Оттука тие можеби и не стравуваат од високите даноци бидејќи сметаат дека повисоките даноци веројатно би значело и добивање на поквалитетни услуги и доброволно се стремат кон исполнување на даночните обврски.

Лицата со ниски примања помалку избегнуваат да купуваат производи и услуги на сивиот пазар за кои не се плаќа данок за разлика од лицата со високи примања, па преземаат повеќе ризик за избегнување на плаќањето на данок особено ДДВ.

Предизвици за решавање

- **Разбирање на однесувањето на даночните обврзници, и нивната интеракција со јавните политики** – преку креирање и ажурирање на профили на даночните обврзници, постојани анализи за ставовите и перцепциите на граѓаните кон даночните прашања со што ќе овозможи повеќе информации на даночните власти и на носителите на политиките за посебни групи, социо-економски, социо-демографски и институционални фактори кои влијаат врз даночниот морал.

- **Воведување нестандартни мерки за подобрување на доброволното исполнување на даночните обврски – преку комуникација со граѓаните:** преку информирање и унапредување на познавањето за даноците но, и комуникација која одговара на нивните ставови за доброволно подмирување на даноците и она што го детерминира таквиот став. На пример доколку граѓаните се неинформирани за трошењето на даноците потребно е да се најде канал на комуникација да им се дадат тие информации, или доколку кај одредена група општествената норма е знајна во моралниот столб потребно да се комуницира преку тој контекст итн.

- **Неминовно останува потреба за унапредување на системските и институционални детерминанти на даночен морал во општеството** како потребата за унапредено владеење на правото, градење на доверба во владеењето/управувањето, доверба меѓу даночните обврзниците и даночните власти во напорите за постоење на фер и праведен даночен систем, се сè предуслови за даночниот морал, даночната култура и даночната одговорност кај граѓаните.

- **Подобрување на квалитетот на јавните услуги и ефикасност во прибирање на даноците** - Даночни власти да креираат доволни административни капацитети и дополнителни канали и начини за комуникација кои ќе овозможат едукација и информирање на даночните обврзници кај кои постојат нејаснотии во системот и процесите.

Овој документ за јавни политики е дел од Анализата: Даночниот морал во Република Северна Македонија: Профил на даночните обврзници, во рамки на Проектот за даночна одговорност – Кон граѓанска одговорност и одговорни даноци, спроведуван од Центарот за економски анализи (ЦЕА), а финансиран од ЕУ. Содржината на документот е единствено одговорност на авторите и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија.

© CEA 2020. Овој документ за јавни политики е издаден од ЦЕА | Бул. Јане Сандански 63/3, Скопје, Северна Македонија |Тел: +389 2 2444 766 | info@cea.org.mk | website: www.cea.org.mk | Документите за јавни политики од ЦЕА служат за информирање, едукација и поттикнување дебати за специфични прашања за развојни и јавни политики. Читателите може да го користат овој материјал за лична употреба со соодветно референцирање и цитирање на ЦЕА.